NIEM
ALL IN FOR INTEGRATION

NIEM
V4NIEM

Analiza porównawcza

Katarzyna Potoniec

ANALIZA PORÓWNAWCZA INSTRUMENTÓW WSPIERAJĄCYCH INTEGRACJĘ UCZNIÓW OBJĘTYCH OCHRONĄ MIĘDZYNARODOWĄ W SYSTEMACH EDUKACYJNYCH CZECH, POLSKI I WĘGIER

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH

ANALIZA PORÓWNAWCZA INSTRUMENTÓW WSPIERAJĄCYCH INTEGRACJĘ UCZNIÓW OBJĘTYCH OCHRONĄ MIĘDZYNARODOWĄ W SYSTEMACH EDUKACYJNYCH CZECH, POLSKI I WĘGIER

Katarzyna Potoniec

NIEM
ALL IN FOR INTEGRATION

Wydawcy

Publikacja powstała przy wsparciu

supported by
Visegrad Fund

EUROPEAN UNION
Asylum, Migration
and Integration Fund
Safe harbour

Publikacja jest współfinansowana ze środków Funduszu Azylu, Migracji i Integracji Unii Europejskiej w ramach projektu NIEM "Krajowy Mechanizm Ewaluacji Integracji" oraz ze środków Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego w ramach projektu "V4NIEM 2020-2021: Towards common advocacy on integration", który jest współfinansowany przez rządy Czech, Węgier, Polski i Słowacji. Misją Funduszu jest rozwijanie trwałej współpracy regionalnej w Europie Środkowej.

www.forintegration.eu

Darczyńcy nie ponoszą odpowiedzialności za treść i sposób wykorzystania informacji. Autorzy ponoszą wyłączną odpowiedzialność za treści i opinie wyrażone w niniejszym dokumencie.

Grudzień 2021

ISBN: 978-83-7689-395-2

Člověk v tísni
ul. Šafaříkova 24
120 00, Pragga
Republika Czeska
www.clovekvtisni.cz
migrace@peopleinneed.cz

Marginal
ul. Mlynské Luhy 3
821 05, Bratysława
Słowacja
www.marginal.sk
info@marginal.sk

Instytut Spraw Publicznych
ul. Szpitalna 5 lok. 22
00-031, Warszawa
Polska
www.isp.org.pl
isp@isp.org.pl

Menedék
ul. Népszínház utca 16. III. 3.
1081 Budapeszt, Węgry
www.menedek.hu
menedek@menedek.hu

Spis treści

Wprowadzenie 4

Rozdział 1. Czechy 6
- 1.1 Edukacja dzieci objętych ochroną międzynarodową w Czechach 6
- 1.2 Instrumenty wspierające integrację dzieci objętych ochroną międzynarodową w czeskim systemie oświatowym 6
- 1.3 Polityka edukacyjna Czech wobec integracji dzieci objętych ochroną międzynarodową 8
- 1.4 Sytuacja edukacyjna dzieci objętych ochroną międzynarodową w czasie epidemii COVID-19 9
- 1.5 Wyzwania związane z integracją dzieci objętych ochroną międzynarodową w systemie edukacyjnym Czech 10

Rozdział 2. Polska 11
- 2.1 Edukacja dzieci objętych ochroną międzynarodową w Polsce 11
- 2.2 Instrumenty wspierające integrację dzieci objętych ochroną międzynarodową w polskim systemie oświatowym 12
- 2.3 Polityka edukacyjna Polski wobec integracji dzieci objętych ochroną międzynarodową 13
- 2.4 Sytuacja edukacyjna dzieci objętych ochroną międzynarodową w czasie epidemii COVID-19 14
- 2.5 Wyzwania związane z integracją dzieci objętych ochroną międzynarodową w systemie edukacyjnym Polski 14

Rozdział 3. Węgry 16
- 3.1 Edukacja dzieci objętych ochroną międzynarodową na Węgrzech 16
- 3.2 Instrumenty wspierające integrację dzieci objętych ochroną międzynarodową w węgierskim systemie oświatowym 17
- 3.3 Polityka edukacyjna Węgier wobec integracji dzieci objętych ochroną międzynarodową 18
- 3.4 Sytuacja edukacyjna dzieci objętych ochroną międzynarodową w czasie epidemii COVID-19 18
- 3.5 Wyzwania związane z integracją dzieci objętych ochroną międzynarodową w systemie edukacyjnym Węgier 19

Podsumowanie 20

Bibliografia 22

Wprowadzenie

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej mówi, że każdy ma prawo do nauki (art. 14). Prawo to, zgodnie z unijnymi regulacjami, dotyczy także dzieci z doświadczeniem uchodźstwa[1]. Państwa członkowskie mają obowiązek zapewnienia dostępu do edukacji dla małoletnich dzieci już na etapie wnioskowania o objęcie ochroną międzynarodową (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2013, art. 14). Zgodnie z zapisami dyrektywy, kształcenie powinno odbywać się na podobnych warunkach, jak własnych obywateli, choć może być zorganizowane w ośrodkach dla cudzoziemców. W razie potrzeby dzieci powinny mieć dostęp do zajęć przygotowawczych, w tym kursów językowych, mających na celu ułatwienie im uczestnictwa w powszechnym systemie kształcenia. Dzieci, którym udzielono ochrony międzynarodowej, powinny mieć dostęp do edukacji na takich samych warunkach jak obywatele danego kraju (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 grudnia 2011, art. 27).

Do edukacji odnoszą się również wspólne podstawowe zasady UE dotyczące integracji imigrantów. Zasada piąta podkreśla istotność podejmowania wysiłków w zakresie edukacji, gdyż mają one kluczowe znaczenie dla przygotowania migrantów, a zwłaszcza ich potomków, do odniesienia sukcesu i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, co przynosi pozytywne skutki nie tylko dla danej jednostki, ale także dla całego społeczeństwa.

Implikacja tych zapisów do polityk oświatowych państw członkowskich przedstawia się różnorodnie. Zróżnicowana jest też sytuacja edukacja uczniów z doświadczeniem uchodźstwa oraz narzędzia wspierające ich integrację w poszczególnych krajach UE.

Niniejsze opracowanie zawiera analizę sytuacji edukacyjnej uczniów z doświadczeniem uchodźstwa w trzech krajach: Czechach, Polsce i na Węgrzech. W jej ramach omówione zostały systemy oświatowe poszczególnych państw w zakresie kształcenia dzieci objętych ochroną międzynarodową oraz wnioskujących o nią, instrumenty wspierające integrację oraz polityki edukacyjne danego kraju wobec integracji tej grupy uczniów. Scharakteryzowane zostały też główne wyzwania, z którymi mierzą się systemy edukacyjne poszczególnych krajów oraz – ze względu na czas przygotowywania niniej-

1 Określenie: „dzieci/ uczniowie z doświadczeniem uchodźstwa" odnoszę do osób, które ubiegają się o objęcie ochroną międzynarodową (są w procedurze o nadanie statusu uchodźcy), są objęte którąś z form ochrony międzynarodowej (statusem uchodźcy lub ochroną uzupełniającą) lub korzystają z ochrony humanitarnej.

szej analizy – opis sytuacji uczniów z doświadczeniem uchodźstwa w czasie epidemii COVID-19. W podsumowaniu sformułowane zostały podstawowe wnioski płynące z porównania sytuacji w Czechach, Polsce i na Węgrzech wraz z rekomendacjami dla polityk edukacyjnych tych krajów.

Analiza opiera się głównie na danych zebranych w trakcie ewaluacji prowadzonej w ramach projektu „Krajowy Mechanizm Ewaluacji Integracji. Monitoring i poprawa integracji beneficjentów ochrony międzynarodowej", analizie dostępnych opracowań i raportów oraz wywiadów z ekspertami[2].

2 W trakcie zbieraniem informacji do analizy współpracowałam z dwoma ekspertkami: Vendulą Brožová z Czech i Zsuzsą László z Węgier.

Rozdział 1. Czechy

1.1 Edukacja dzieci objętych ochroną międzynarodową w Czechach

Kwestie edukacji dzieci cudzoziemskich w Republice Czeskiej reguluje Ustawa 561/2004 z dnia 24 września 2004 r. o szkolnictwie przedszkolnym, podstawowym, średnim, wyższym zawodowym i innym, tzw. Ustawa o szkole (Zákon 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání – školský zákon). Zgodnie z zapisem §20 wszystkie dzieci mieszkające w Czechach, w tym osoby ubiegające się o azyl i osoby objęte ochroną międzynarodową, mają obowiązek uczęszczania do szkoły. Obowiązek szkolny trwa do ukończenia siedemnastego roku życia. Dzieci z doświadczeniem uchodźczym mają dostęp do nauki w Czechach na takich samych zasadach jak obywatele tego kraju.

Dzieci cudzoziemskie, w tym dzieci ubiegające się o azyl lub objęte ochroną międzynarodową, nie są traktowane jako odrębna grupa w czeskim ustawodawstwie. Mieszczą się one w kategorii dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (§16 Ustawy nr 561/2004). Przesłanką do tego jest przede wszystkim niewystarczająca znajomość języka nauczania oraz odmienne środowisko kulturowe (Zarządzenie nr 27/2016 w sprawie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz uczniów zdolnych; Vyhláška 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

W roku szkolnym 2020/2021 w czeskich szkołach podstawowych uczyło się łącznie 287 uczniów objętych ochroną międzynarodową, zaś w szkołach średnich – 61. Brak jest bardziej szczegółowych danych na ten temat.

1.2 Instrumenty wspierające integrację dzieci objętych ochroną międzynarodową w czeskim systemie oświatowym

Czeskie prawodawstwo przewiduje specjalnie dedykowane wsparcie uczniów- cudzoziemców, przygotowujące ich do nauki w czeskich szkołach. Na podstawie zapisów Ustawy o szkole (§20) wszyscy uczniowie cudzoziemscy (łącznie z ubiegającymi się o azyl i objętymi ochroną), którzy dopiero rozpoczynają kształcenie w szkole podstawowej lub którzy wypełniają obowiązek szkolny w Czechach nie dłużej niż przez 24 miesiące, mają prawo do bezpłatnych zajęć przygotowawczych. Ich celem jest włączenie dzieci

do systemu oświaty na poziomie programu szkoły podstawowej i obejmuje naukę języka czeskiego dostosowaną do potrzeb uczniów-cudzoziemców. Wymiar godzin zajęć z przygotowania językowego wynosi od 100 do 200 godzin. Zakres wsparcia dla każdego ucznia określa dyrektor szkoły na podstawie wstępnej weryfikacji wiedzy. W każdym regionie wyznaczona jest co najmniej jedna szkoła, która jest odpowiedzialna za prowadzenie zajęć z zakresu przygotowania językowego w formie zajęć stacjonarnych lub zdalnych. Zgodnie z wprowadzanymi aktualnie zmianami, będą do tego zobowiązane szkoły, w których udział dzieci cudzoziemskich w ogólnej liczbie uczniów wynosi co najmniej 5%.

Inne wsparcie dla uczniów cudzoziemskich, również dla tych, którzy wypełniają obowiązek szkolny w Czechach dłużej niż 24 miesiące, jest organizowane na podstawie §16 Ustawy o szkole. Punktem wyjścia do otrzymania wsparcia jest zakwalifikowanie danego dziecka jako ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Przeprowadzana jest diagnoza dziecka i na tej podstawie określa się rodzaj potrzebnego wsparcia z pięciostopniowej skali środków wsparcia. Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci cudzoziemskich zazwyczaj wynikają z przesłanek związanych z odmiennym środowiskiem kulturowym i niewystarczającą znajomością języka nauczania. W zależności od poziomu znajomości języka czeskiego może to być poziom środków wsparcia II lub III. Środki wsparcia od poziomu II do V są przyznawane decyzją poradni pedagogiczno- psychologicznej lub specjalistycznej – dotyczy to także dzieci cudzoziemskich. Diagnoza jest przeprowadzana zawsze na wniosek rodziców, a zaproponowane środki pomocnicze mogą być realizowane tylko za ich zgodą.

Środki wsparcia adresowane do dzieci z doświadczeniem migracji są uzależnione od zdefiniowanego poziomu. Mogą one obejmować m.in.: dostosowanie treści kształcenia oraz metod oceniania, specjalne podręczniki i pomoce dydaktyczne (np. podręczniki do nauki języka czeskiego jako obcego), interwencję pedagogiczną (w ramach pracy indywidulanej z uczniem lub z klasą, polegającej na przykład na pomocy w nauce języka czeskiego), specjalną opiekę pedagogiczną, wsparcie psychologa, pomoc asystenta nauczyciela (w tym asystenta dwujęzycznego). Ponadto uczniowie zakwalifikowani do objęcia środkami wsparcia II i III poziomu mają prawo do minimum

3 godzin lekcji języka czeskiego jako obcego tygodniowo: na poziomie II w maksymalnym zakresie 120 godzin rocznie, na poziomie III – w maksymalnym zakresie 200 godzin rocznie.

Regionalne centra Narodowego Instytutu Pedagogicznego oferują nowoprzybyłym uczniom cudzoziemskim wsparcie koordynatorów adaptacji. Koordynatorzy towarzyszą dziecku wprowadzając je do szkolnej rzeczywistości w trakcie pierwszych czterech tygodni od momentu rozpoczęcia przez nie nauki. Pomagają oni zapoznać się ze szkołą i klasą (z kwestiami organizacyjnymi, funkcjonującymi normami i zasadami, orientacją w przestrzeni szkoły itp.). Uczestniczą też w zajęciach języka czeskiego jako obcego. Koordynatorzy mogą być pracownikami danej szkoły lub być zatrudnieni w innym miejscu. Ta forma wsparcia cieszy się dużym zainteresowaniem ze strony szkół i aktualnie przewyższa możliwości oferowane przez Instytut.

1.3 Polityka edukacyjna Czech wobec integracji dzieci objętych ochroną międzynarodową

Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu jest instytucją właściwą dla integracji cudzoziemców w zakresie edukacji. Ministerstwo odpowiada również za opiekę nad małoletnimi cudzoziemcami, którzy znaleźli się w Republice Czeskiej bez opiekunów prawnych. Ministerstwo jest założycielem ośrodka dla dzieci z doświadczeniem migracji (Zařízení pro děti cizince), który zapewnia pełne bezpośrednie wsparcie małoletnim bez opieki.

W 2014 roku został powołany do życia Narodowy Instytut Pedagogiczny. Zarządzany jest bezpośrednio przez Ministerstwo Edukacji, przy wsparciu finansowym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Instytut jest centralnie zorganizowanym systemem wsparcia szkół i placówek edukacyjnych kształcących dzieci z doświadczeniem migracji. Posiada swoje oddziały w każdym z regionów. Oferuje szeroki wachlarz wsparcia dla szkół i kadry pedagogicznej w zakresie metodologicznym, informacyjnym, doradczym i organizacyjnym dotyczącym kształcenia dzieci cudzoziemskich. Instytut opracowuje i realizuje programy edukacyjne, koncentrujące się na zwiększaniu kompetencji nauczycieli w tym obszarze. Udostępnia również program e-learningowy dotyczący nauczania języka czeskiego jako obcego.

Narodowy Instytut Pedagogiczny oferuje wsparcie koordynatorów adaptacji oraz tłumaczenia pisemne i ustne dla szkół i poradni pedagogicznych. Prowadzi portal internetowy, który jako ważnym źródłem informacji (dostępny pod adresem: http://cizinci.npi.cz). Jest stale uzupełniany aktu-

alnymi materiałami informacyjnymi, metodycznymi i dydaktycznymi oraz fachowymi artykułami ze wszystkich dziedzin edukacji uczniów cudzoziemskich. Udostępnia do bezpłatnego pobrania materiały dydaktyczne i arkusze metodyczne. Zamieszcza użyteczne informacje i gotowe do wykorzystania przez szkoły formularze przetłumaczone na różne języki. Oddziały Instytutu odpowiadają za sieciowanie lokalnych podmiotów związanych z edukacją dzieci-migrantów na szczeblu regionalnym.

Działania Instytutu są realizowane we współpracy ze Stowarzyszeniem META o.p.s. Organizacja ta opracowuje wiele materiałów metodologicznych i diagnostycznych, użytecznych formularzy, tłumaczeń oraz aktualnych informacji. Aktywnie działa na rzecz zmian w systemie edukacji dzieci cudzoziemskich, w tym tych objętych ochroną międzynarodową.

Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu ogłaszało corocznie Program Rozwojowy „Wsparcie edukacji cudzoziemców w szkołach", z którego finansowane były działania związane z kształceniem dzieci z doświadczeniem migracji. Od 2021 roku program nie jest już ogłaszany. Formuła finansowania działań w tym obszarze zmienia się – zdaniem Ministerstwa pomoże to realizować je w sposób bardziej systematyczny.

1.4 Sytuacja edukacyjna dzieci objętych ochroną międzynarodową w czasie epidemii COVID-19

W czasie trwania pandemii COVID-19 nie były podejmowane żadne szczególne działania adresowane do dzieci z doświadczeniem uchodźstwa. Narodowy Instytut Pedagogiczny Republiki Czeskiej publikował regularnie (na prowadzonym przez siebie portalu wsparcia kadry pedagogicznej) materiały i tłumaczenia dotyczące wprowadzanych przez szkoły środków epidemiologicznych i organizacji zdalnego nauczania (w 14 różnych językach) oraz inne przetłumaczone dokumenty, z których szkoły mogą korzystać w komunikacji z uczniami i rodzicami cudzoziemskimi.

1.5 Wyzwania związane z integracją dzieci objętych ochroną międzynarodową w systemie edukacyjnym Czech

Ważnym wyzwaniem w kontekście edukacji dzieci z doświadczeniem uchodźstwa jest konieczność zainicjowania ogólnej, profesjonalnej dyskusji na temat ich kształcenia, obecności w systemie edukacji oraz potrzebie zapewnienia im kompleksowej, systemowej pomocy, uwzględniającej ich specyficzną sytuację. Niezbędne jest odpowiednie wsparcie językowe, psychologiczne i społeczne oraz adekwatne jego finansowanie. Konieczne jest wsparcie lokalnych tłumaczy oraz asystentów nauczycieli, którzy pracują także z rodziną w ich środowisku. Ani ich aktualna liczba, ani finansowanie zdecydowanie nie są wystarczające.

Dzieci z doświadczeniem uchodźstwa są identyfikowane w systemie czeskiej edukacji jako dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Na tej podstawie mogą być objęte wsparciem przez poradnie pedagogiczno-psychologiczne. Jednak instytucje te często nie mają wystarczających kompetencji do pracy z uczniami objętymi ochroną międzynarodową, nie znają ich specyficznej sytuacji oraz są pod presją oszczędzania środków finansowych. Dlatego zdarza się, że wydają rekomendacje z zaleceniami środków wsparcia niższego poziomu niż dany uczeń tego wymaga i jest do tego uprawniony. Skutkuje to tym, że nie otrzymuje on wystarczającej pomocy językowej, ani innych środków wsparcia (np. w formie asystenta nauczyciela). W takiej sytuacji szkoła stoi przed koniecznością zapewnienia pomocy z własnych środków lub samodzielnego poszukiwania funduszy na ten cel.

Konieczne jest zapewnienie większej liczby kursów doskonalących dla asystentów dwujęzycznych, nauczycieli języka czeskiego jako obcego oraz adresowanych do nauczycieli i dyrektorów szkół. Należy też opracować spójną procedurę umieszczania cudzoziemców w systemie edukacji – teraz każda szkoła przygotowuje ją samodzielnie. W konsekwencji niektóre placówki mają szczegółowe plany i system wsparcia, inne zaś – właściwie nic. Procedura powinna obejmować nie tylko ucznia, ale też jego rodzinę, wraz z planem pracy z nią.

Aktualnie w Republice Czeskiej wchodzą w życie zmiany dotyczące organizacji nauczania języka czeskiego jako obcego i sposobu jego finasowania. Rok 2021 jest rokiem przejściowym, więc za wcześnie jest na ocenę nowych rozwiązań i wzywań z nim związanych.

Rozdział 2. Polska

2.1 Edukacja dzieci objętych ochroną międzynarodową w Polsce

Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej (art. 70, ust. 1 i 2) daje prawo do bezpłatnej nauki w szkołach publicznych wszystkim dzieciom przebywającym na terenie Polski. Prawo to obejmuje także dzieci cudzoziemskie, w tym dzieci z doświadczeniem uchodźczym. Dzieci objęte ochroną międzynarodową i humanitarną oraz dzieci ubiegające się o ochronę nie stanowią odrębnej grupy uczniów w polskim prawodawstwie. Są one traktowane jak wszystkie inne dzieci cudzoziemskie. Dzieci nieposiadające polskiego obywatelstwa objęte obowiązkiem nauki (do ukończenia 18 roku życia lub zakończenia kształcenia w szkole ponadpodstawowej) mogą kształcić się w publicznych palcówkach oświatowych na takich samych zasadach jak dzieci polskie (Ustawa Prawo światowe, art. 165, ust. 1 i 2).

Polskie prawodawstwo określa procedury przyjmowani dzieci cudzoziemskich do publicznych placówek oświatowych. Zapisy do szkół dzieci ubiegających się o ochronę międzynarodową organizowane są w sposób ciągły. Według Urzędu do Spraw Cudzoziemców czas ten nie powinien być dłuższy niż 2 tygodnie po przybyciu do ośrodka dla cudzoziemców. Przy wyborze szkoły obowiązuje rejonizacja – dzieci są przyjmowane z urzędu do tych szkół, w których obwodzie mieszkają. W przypadku chęci zapisania dziecka do innej szkoły, decydujące jest to, czy są w niej wolne miejsca (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, § 4, ust. 1, pkt. 1 i 2). Dzieci są kwalifikowane do odpowiedniej klasy na podstawie świadectwa szkolnego. Jeżeli uczeń przybywający z zagranicy nie może przedłożyć wymaganych dokumentów, zostaje zakwalifikowany do odpowiedniej klasy na podstawie rozmowy kwalifikacyjnej, wieku ucznia, opinii jego rodzica lub – w przypadku uczniów pełnoletnich – jego własnej (§ 11 i 12). Ostatecznie to dyrektor szkoły decyduje w której klasie powinien znajdować się dany uczeń oraz, które kryteria należy uznać za najważniejsze.

Dane dotyczące liczebności dzieci cudzoziemskich są zbierane poprzez ogólnopolski System Informacji Oświatowej. Na jego podstawie może stwierdzić, że w marcu 2021 r. w szkołach podstawowych kształciło się 278 osób objętych ochroną międzynarodową i 474 humanitarną oraz 247 osób poszuku-

jących ochrony. Z kolei w szkołach średnich było 66 beneficjentów ochrony międzynarodowej, 118 – humanitarnej i 140 osób ubiegających się o ochronę. Analiza tych danych i zestawienie ich z innymi informacjami pokazuje, że system zbierania informacji o uczniach cudzoziemskich jest obarczony błędem i dane te nie są kompletne. Wynika to przede wszystkim z trudności w określeniu sytuacji prawnej danego ucznia przez personel szkoły.

2.2 Instrumenty wspierające integrację dzieci objętych ochroną międzynarodową w polskim systemie oświatowym

Zapisy polskiego prawa przewidują specjalnie dedykowane wsparcie dla dzieci przybywających z zagranicy, polegające na dodatkowych zajęciach z języka polskiego jako obcego, zajęciach wyrównawczych z innych przedmiotów, pomocy asystenta oraz w formie oddziałów przygotowawczych (Prawo oświatowe, art. 165, Rozporządzenie MEN z dnia 23 sierpnia 2017 r..., § 16 – 19).

Zajęcia z języka polskiego jako obcego oraz zajęcie wyrównawcze z innych przedmiotów są organizowane przez szkołę dla wszystkich dzieci przybywających z zagranicy, które nie znają języka polskiego, albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki w sposób efektywny – zarówno dla dzieci cudzoziemców, jak i obywateli polskich powracających z zagranicy (osoby objęte ochroną międzynarodową nie są wskazane jako grupa szczególna). Zajęcia mogą mieć formę indywidulaną oraz grupową. Zajęcia z języka polskiego jako obcego powinny być organizowane w wymiarze minimum dwóch godzin tygodniowo, przy czym łączna liczba lekcji uzupełniających (języka polskiego i zajęć wyrównawczych), nie może przekroczyć pięciu godzin tygodniowo na jednego ucznia. Brak jest informacji na temat liczby dzieci korzystających z poszczególnych zajęć i ich efektywności. Najwyższa Izba Kontroli wskazuje, że w kontrolowanych przez nią szkołach zajęcia te często były organizowane w niewystarczającym zakresie i bez uwzględniania potrzeb i możliwości uczniów (Najwyższa Izba Kontroli, 2020).

Pomoc asystenta międzykulturowego (pomoc nauczyciela) jest adresowana do uczniów niebędących obywatelami polskimi, nieznających języka polskiego na poziomie wystarczającym do nauki. Osoby zatrudniane w tej roli muszą władać językiem kraju pochodzenia ucznia. Z pomocy tej uczniowie mogą korzystać nie dłużej niż przez okres 12 miesięcy. Trudno jest określić liczbę osób zatrudnionych w roli asystentów międzykulturowych. Eksperci, szacują, że łącznie jest to grupa 60 – 70 osób (pracujących ze wszystkimi

dziećmi cudzoziemskimi). Należy podkreślić, że zdecydowana większość asystentów nauczycieli jest zatrudniona nie przez szkoły, ale przez organizacje pozarządowe w ramach projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej lub innych.

Polskie szkoły mają możliwość powoływania oddziałów przygotowawczych dla dzieci przybywających z zagranicy. Ich celem jest zapewnienie odpowiednich warunków kształcenia oraz dostosowanie jego formy organizacyjnej do potrzeb i możliwości dzieci adaptujących się do nauki w polskiej szkole. Zajęcia w oddziałach mogą być prowadzone przy wsparciu osoby władającej językiem znanym przez dzieci (asystenta międzykulturowego). Liczba uczniów w oddziale nie może przekroczyć 15 osób. Zajęcia prowadzone są według programów nauczania realizowanych w szkołach, z dostosowaniem metod i form ich realizacji do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów. Zajęcia z języka polskiego jako obcego obejmują minimum 3 godziny tygodniowo. Program nauczania dotyczący realizacji obowiązkowych zajęć edukacyjnych obejmuje od minimum 20 godzin tygodniowo w klasach I-III szkoły podstawowej, do minimum 26 godzin tygodniowo w szkole ponadpodstawowej. Dopuszcza się możliwość prowadzenia zajęć w klasach łączonych. W 2020 r. funkcjonowało 61 oddziałów przygotowawczych, w których naukę realizowało 658 uczniów przybywających z zagranicy.

2.3 Polityka edukacyjna Polski wobec integracji dzieci objętych ochroną międzynarodową

Dzieci z doświadczeniem uchodźczym są traktowane przez system oświaty zgodnie z zasadami odnoszącymi się do dzieci przybywających z zagranicy, w tym dzieci polskich. Nie są im dedykowane żadne szczególne rozwiązania, które uwzględniłyby ich specjalne potrzeby. Nie ma również mechanizmów monitorowania polityk edukacyjnych, ustawodawstwa, programów i praktyk edukacyjnych skierowanych do dzieci objętych ochroną międzynarodową i ubiegających się o nią. Brak jest działań badających wyniki edukacyjne tej grupy uczniów.

Ministerstwo odpowiedzialne za edukację nie prowadzi kampanii informacyjnych czy edukacyjnych, przybliżających sytuację dzieci z doświadczeniem uchodźstwa. Nieliczne działania są podejmowane przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), który jest krajową instytucją szkolącą nauczycieli.

ORE systemicznie organizuje szkolenia adresowane do nauczycieli dotyczące pracy z uczniem z doświadczeniem migracji.

Zgodnie z polskim prawodawstwem organy prowadzące szkoły, w których uczą się dzieci cudzoziemskie mogą się w związku z tym ubiegać o zwiększoną subwencję oświatową. Dotyczy to jednak tylko uczniów oddziałów przygotowawczych oraz tych, korzystających z dodatkowej nauki języka polskiego. W praktyce środki te są częścią ogólnej puli budżetu przeznaczonego na edukację. Samorządu nie mają obowiązku przeznaczać ich na wsparcie uczniów cudzoziemskich.

2.4 Sytuacja edukacyjna dzieci objętych ochroną międzynarodową w czasie epidemii COVID-19

Zdalne nauczanie wprowadzone na skutek epidemii COVID-19 znacznie wpłynęło na proces kształcenia, także dzieci objętych ochroną międzynarodową i ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce.

Podstawowym problemem, z którym borykały się dzieci i ich rodzice, było zapewnienie im sprzętu technicznego, niezbędnego do udziału w zajęciach zdalnych. Rzecznik Praw Obywatelskich zwracał uwagę na szczególną trudność w tym obszarze dzieci ubiegających się o azyl mieszkających w ośrodkach dla cudzoziemców oraz w ośrodkach strzeżonych Straży Granicznej. Poważną trudnością było także to, że edukacja zdalna prowadzona była w całości w języku polskim, co stanowiło wyzwanie dla uczniów oraz ich rodziców, nie będących w stanie pomoc swoim dzieciom w nauce (Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 24.04.2020. do Ministra Edukacji Narodowej). W tej sytuacji duża część zadań nauczycieli spadła na asystentów międzykulturowych (w szkołach współpracujących z asystentami).

Żadne systemowe działania wspierające ze strony państwa nie były podejmowane. Odpowiedzialność za to spoczęła przede wszystkim na szkołach, rodzicach oraz organizacjach pozarządowych (Dąbrowa, 2020).

2.5 Wyzwania związane z integracją dzieci objętych ochroną międzynarodową w polskim systemie edukacyjnym

Poważnym wyzwaniem dla edukacji dzieci objętych ochroną międzynarodową w Polsce jest brak odpowiednich (również długofalowych) polityk – nie ma formalnej długoterminowej strategii obejmującej wszystkich partnerów (ministerstwo, instytucje edukacyjne, instytucje badawcze, organizacje eksperckie, przedstawicieli szkół i władz lokalnych) w celu ułatwienia integracji

beneficjentów ochrony międzynarodowej poprzez edukację. Na szczeblu centralnym nie ma mechanizmu monitorowania i oceny polityki edukacyjnej i wyników w zakresie edukacji dzieci i młodzieży. W programach szkolnych nie ma na stałe wpisanych zajęć antydyskryminacyjnych lub z zakresu edukacji międzykulturowej, które by mogły uwrażliwiać polskich uczniów na sytuację dzieci z doświadczeniem uchodźstwa.

Jak pokazuje raport NIK istniejące zapisy prawne nie gwarantują zapewnienia odpowiedniego wsparcia dzieciom z doświadczeniem migracyjnym. Kontrole przeprowadzone w dwudziestu sześciu szkołach kształcących dzieci cudzoziemskie wskazują, że nie są one w wystarczającym stopniu przygotowane do efektywnego nauczania i wspierania tej grupy uczniów. W dalszym ciągu szkołom i kadrze pedagogicznej brakuje kompetencji i umiejętności w zakresie edukacji dzieci cudzoziemskich oraz odpowiednich funduszy na ten cel.

Praktyka pokazuje, że asystenci międzykulturowi są jednym z najbardziej efektywnych sposobów wspierania dzieci z doświadczeniem migracji. Pomimo tego, że przepisy prawne dają szkołom możliwość zatrudniania osób w tej roli już od 2010 r., nadal nie jest to szeroko stosowane rozwiązanie. Wynika to zarówno z nieznajomości wytycznych w tym zakresie, jak i niewystarczających środków finansowych na ten cel.

Rozdział 3. Węgry

3.1 Edukacja dzieci objętych ochroną międzynarodową na Węgrzech

Dostęp do edukacji dzieci z doświadczeniem uchodźczym na Węgrzech reguluje ustawa CXC z 2011 r. O krajowej edukacji publicznej (2011. évi CXC. törvény a köznevelésrol). Zgodnie z jej zapisami każde dziecko będące w wieku objętym obowiązkiem szkolnym (od lat 6 do 16) musi korzystać z edukacji instytucjonalnej (sekcja 92, pkt 1 lit. a; Langer-Buchwald, 2019, s. 442). Dzieci z przyznaną ochroną międzynarodową, a także humanitarną oraz dzieci ubiegające się o nadanie statusu uchodźcy, mają dostęp do edukacji na takich samych warunkach, jak dzieci węgierskie. Nie dotyczy to dostępu do szkolnictwa pomaturalnego i wyższego – w tym przypadku osoby w procedurze uchodźczej nie są uprawnione do bezpłatnego dostępu do szkół pomaturalnych i wyższych. Pozostałe grupy (osoby z przyznanym statusem uchodźcy, ochroną uzupełniającą lub humanitarną) napotykają na bariery w postaci braku znajomości języka węgierskiego oraz trudności w uznawaniu ich wcześniejszego wykształcenia, uprawniającego ich do podjęcia edukacji na tym szczeblu. W związku z tym dzieci starające się o azyl w wieku powyżej 16 lat nie mają możliwości uczęszczania do szkoły, dopóki nie otrzymają ochrony międzynarodowej. W praktyce zależy to jednak od dostępności miejsc w szkołach przyjmujących dzieci cudzoziemskie (The Asylum Information Database, 2021).

System zbierania danych dotyczących liczebności dzieci cudzoziemskich na poszczególnych etapach edukacji ma wiele luk, przez co trudno jest oszacować dokładną liczbę uczniów z poszczególnych grup w różnych typach placówek. Szkoły zgłaszają liczbę przyjętych dzieci cudzoziemskich do właściwego organu (Urząd ds. Edukacji/ Education Authority), który podaje zbiorcze dane dotyczące osób ubiegających się o azyl i osób korzystających z ochrony międzynarodowej. Według Urzędu w roku szkolnym 2020/2021 było 29 osób ubiegających się o azyl i BIP zapisanych do przedszkoli, 69 – w szkołach podstawowych, 56 – do szkół średnich (na Węgrzech nie ma rozróżnienia między szkołą średnią I i II stopnia). W 2021 roku (stan na 6 lipca) 3 osób ze statusem tolerowanym, i 4 uchodźców studiowało na węgierskich uniwersytetach.

Ustawodawstwo dotyczące edukacji publicznej deklaruje skupienie się na specjalnych potrzebach dzieci mających trudności w integracji. Pomimo to

osoby objęte ochroną międzynarodową nie są identyfikowane jako grupa, która potrzebuje specjalnej uwagi w tym zakresie. Nie ma również dostępnych programów edukacyjnych ukierunkowanych na specyficzne potrzeby tej grupy. Państwo nie zapewnia szkołom żadnej pomocy w zakresie przyjmowania i edukacji osób objętych ochroną międzynarodową.

Prawodawstwo węgierskie nie warunkuje żądnych specjalnych procedur przyjmowania dzieci z doświadczaniem uchodźczym do szkół (np. ogólnokrajowe kryteria oceny ich poziomu wykształcenia i wcześniejszej nauki, przeprowadzenie oceny z odpowiednim tłumaczeniem lub w pierwszym języku dziecka, wytyczne dotyczące oceny, w przypadku braku dokumentów z kraju pochodzenia itp.). Przydzielenie uczniów cudzoziemskich do danej klasy jest decyzją dyrektora szkoły, który bierze pod uwagę liczbę lat szkolnych, które uczeń już ukończył, poziom znajomości języka węgierskiego, ale także dostępne miejsca w poszczególnych klasach i ich skład. Najlepszym rozwiązaniem jest umieszczanie dzieci w klasach zgodnie z ich wiekiem, jednak w praktyce czasami mogą zostać przydzieleni do klasy o rok lub dwa niższych, aby dać im możliwość nauki języka węgierskiego, zwłaszcza jeśli uczeń planuje przystąpić do egzaminu dojrzałości kończącego szkołę (Hetzer 2018, s. 28).

W trakcie procedury przyjmowania dzieci do szkół z reguły beneficjenci ochrony międzynarodowej nie napotykają na bariery administracyjne. Wyjątkiem są osoby ubiegające się o azyl, w których przypadku trudnością jest uznaniowość decyzji podejmowanych przez władze szkolne dotyczące ich przyjęcia do danej placówki lub nie.

3.2 Instrumenty wspierające integrację dzieci objętych ochroną międzynarodową w węgierskim systemie oświatowym

Prawodawstwo węgierskie nie przewiduje specjalnego wsparcia dla dzieci cudzoziemskich uczęszczających do placówek edukacyjnych w zakresie nauki języka węgierskiego lub innych programów wspierających ich adaptację w szkole. Tylko nieliczne szkoły oraz organizacje pozarządowe organizują lekcje języka węgierskiego we własnym zakresie – bez wsparcia ze strony państwa (zarówno organizacyjnego, jak i finansowego).

Jedyna pomoc, na jaką mogą liczyć dzieci objęte ochroną międzynarodową uczęszczające do szkół, to bezpłatne udostępnianie podręczników szkolnych. Zgodnie z przepisami ustawy o edukacji publicznej obywatelowi

kraju innego niż Węgry przysługuje prawo do bezpłatnych podręczników, na tych samych warunkach jak w przypadku obywateli węgierskich (Langer-Buchwald, 2019, s. 442).

Nie są prowadzone również żadne programy edukacyjne przygotowujące kadrę pedagogiczną do pracy z dziećmi – beneficjentami ochrony międzynarodowej. Brak jest specjalistycznych szkoleń w zakresie specyficznych potrzeb tej grupy uczniów.

3.3 Polityka edukacyjna Węgier wobec integracji dzieci objętych ochroną międzynarodową

Ministerstwo odpowiedzialne za edukację (Emberi Erőforrások Minisztériuma/ Ministry of National Resources) nie przyjęło żadnego mechanizmu umożliwiającego włączanie osób objętych ochroną międzynarodową do głównego nurtu polityki edukacyjnej. Brakuje koordynacji pomiędzy instytucjami rządowymi a regionalnymi i lokalnymi władzami oświatowymi oraz radami szkolnymi w zakresie edukacji beneficjentów ochrony międzynarodowej. Nie funkcjonują także żadne partnerstwa w dziedzinie edukacji z wyspecjalizowanymi organizacjami pozarządowymi. Nie ma też działań ze strony państwa dążących do podnoszenia świadomości społeczeństwa na temat specyficznej sytuacji osób objętych ochroną międzynarodową.

W styczniu 2018 r. rząd podjął decyzję o wycofaniu prawie wszystkich konkursów w ramach Krajowego Programu Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (AMIF) i od tamtej pory nie ogłosił nowych naborów wspierających działania w zakresie dostępu do edukacji osób objętych ochroną międzynarodową. W praktyce oznacza to, że od lipca 2018 r. na Węgrzech nie były realizowane w tym obszarze projekty finansowane z AMIF. Budżet państwa nie przeznaczona też innych środków na ukierunkowane działania edukacyjne dla beneficjentów ochrony międzynarodowej.

3.4 Sytuacja edukacyjna dzieci objętych ochroną międzynarodową w czasie epidemii COVID-19

Brak jest dedykowanego wsparcia dzieciom objętym ochroną międzynarodową oraz dostrzegania problemów tej grupy przez władze lokalne oraz krajowe. Niektóre samorządy lokalne zapewniły sprzęt komputerowy dla uczniów, którzy mają trudności z dostępem do edukacji zdalnej. Dzieci uchodźców otrzymały tablety lub laptopy, ale wsparcie to nie było skierowane konkretnie do cudzoziemców, w tym uchodźców, tylko generalnie to

uczniów mających trudności ze sprzętem technicznym. Pomoc organizowana jest przez Hungarian Association for Migrants Menedék – prowadzony był mentoring online oraz wsparcie psychologiczne dla dzieci uchodźców.

3.5 Wyzwania związane z integracją dzieci objętych ochroną międzynarodową w systemie edukacyjnym Węgier

Największym wyzwaniem w zakresie edukacji dzieci uchodźców na Węgrzech jest brak systematycznych działań wspierających edukację i integrację dzieci z doświadczeniem uchodźstwa, zwłaszcza kursów języka węgierskiego oraz programów edukacyjnych wprowadzających do systemu edukacji. Brak jest takich działań ze strony państwa. Aktywności te są podejmowane tylko przez nieliczne szkoły i organizacje pozarządowe (bez rządowego finansowania). Dotkliwym problemem jest także brak specjalistycznych szkoleń dla nauczycieli w zakresie specyficznych potrzeb cudzoziemców, zwłaszcza osób objętych ochroną międzynarodową.

Wyzwaniem jest także edukacja dzieci ubiegających się o azyl. Jak wynika z doświadczeń Stowarzyszenia Menedék – wiele lokalnych szkół niechętnie przyjmuje dzieci cudzoziemskie. Powodem jest nieprzygotowanie szkół do kształcenia dzieci ubiegających się o azyl i objętych ochroną międzynarodową. Część szkół raportuje nieprzychylność ze strony węgierskich rodziców wobec przyjmowania tych dzieci. Zdarza się także, że szkoły przyjmują dzieci ubiegające się o status uchodźcy tylko do oddzielnych klas, ale bez zapewnienia im odpowiedniego programu edukacyjnego i tylko na 2 godziny dziennie (przy czym uczniowie węgierscy spędzają w szkole 5 – 7 godzin dziennie) (The Asylum Information Database, 2021).

Do maja 2020 roku dużym wyzwaniem była edukacja dzieci w strefach tranzytowych. Od września 2015 roku, a zwłaszcza wiosną 2017 roku i w maju 2020 roku, osoby ubiegające się o azyl (w tym dzieci z rodzinami i małoletni bez opieki w wieku od 14 lat) z reguły były umieszczane w strefach tranzytowych. Władze zapewniały im edukację, ale funkcjonujące tam szkoły, nie mieściły się w węgierskim systemie oświaty. W związku z tym edukacja w strefach tranzytowych nie była uznawana za formalną edukację publiczną. Szkoły w strefach tranzytowych miały tylko tymczasową licencję na prowadzenie działalności i wydane przez nie świadectwa nie są ważne na Węgrzech. W maju 2020 roku rząd podjął decyzję o zamknięciu stref tranzytowych. Wszyscy umieszczeni tam cudzoziemcy zostali zakwaterowani w innych otwartych lub półotwartych obiektach.

Podsumowanie

Regulacje prawne funkcjonujące w Republice Czeskiej, Polsce i na Węgrzech dają bezpłatny dostęp do edukacji wszystkim dzieciom objętym obowiązkiem szkolnym. Dotyczy to także dzieci z doświadczeniem uchodźczym, które mogą się kształcić na takich samych zasadach jak obywatele tego kraju. Należy podkreślić, że nie gwarantuje to jednak zapewniania odpowiedniego wsparcia dzieciom objętym ochroną międzynarodową i w praktyce obszar ten wymaga usprawnienia w każdym z opisywanych państw.

W trzech analizowanych krajach liczba uczniów z doświadczeniem uchodźstwa nie jest wysoka. Jednak problematyczne jest zbieranie szczegółowych danych dotyczących dokładnej liczebności tej grupy dzieci, ich sytuacji prawnej, płci, itp. Utrudnia to postrzeganie ich jako odrębnej, specyficznej kategorii uczniów, z określonymi potrzebami i problemami. Co ważne – różniącymi się od tych, które doświadczają inne dzieci z doświadczeniem migracji. Różnica ta dotyczy przede wszystkim sytuacji prawnej dziecka i jego rodziny, częstych traumatycznych doświadczeń (w kraju pochodzenia, ale też w trakcie ucieczki i podróży), przymusu opuszczenia swojego domu. Czynniki te wpływają na ich sytuację psychologiczną oraz na proces adaptacji do życia w nowym kraju.

Nie dostrzeganie odrębności dzieci objętych ochroną międzynarodową i ubiegających się o tę ochronę utrudnia ich adekwatne wsparcie, dobranie odpowiednich metod i narzędzi pomocy oraz kształcenia. Wpływa też na niewystraczające działania wspierające szkoły kształcące dzieci z doświadczeniem uchodźczym oraz adresowane do kadry pedagogicznej. Niezbędne jest objęcie nauczycieli, pedagogów, dyrekcję szkół, ale też pracowników poradni pedagogicznych szkoleniami zaznajamiającymi ich ze specyficzną sytuacją dzieci-uchodźców i wdrażającymi do adekwatnej pomocy im. Działania, które już są podejmowane, nie są w wystarczającym stopniu ewaluowane. Nie pozwala to na określenie ich skuteczności oraz wprowadzanie ulepszeń.

Analiza sytuacji w Czechach, Polsce i na Węgrzech pokazuje konieczność zapoczątkowania ogólnej debaty dotyczącej dzieci z doświadczeniem uchodźczym i wyzwań związanych z ich integracją w systemach edukacjach

tych krajów. Debata taka z jednej strony powinna uwrażliwiać społeczność na sytuację tej grupy dzieci, z drugiej zaś – dawać impuls do budowania profesjonalnych partnerstw na rzecz edukacji uczniów-uchodźców.

Warto, aby opisywane kraje uczyły się od siebie i czerpały ze swoich doświadczeń w zakresie edukacji dzieci objętych ochroną międzynarodową. Rozwiązania wdrażane w zakresie zajęć językowych, organizacji pracy asystentów wspierających dzieci z doświadczeniem uchodźczym w polskich i czeskich szkołach, czy działania podejmowane przez Narodowy Instytut Pedagogiczny w Czechach mogą być punktem wyjścia do wymiany dobrych praktyk i wzajemnego uczenia się. Przyczyni się to do rozwijania instrumentów wspierających integrację uczniów objętych ochroną międzynarodową w systemach edukacyjnych Czech, Polski i Węgier, a w konsekwencji wpłynie na poprawę sytuacji też szczególnej grupy uczniów.

Bibliografia

- Act CXC of 2011 on National Public Education.
- Act CCIV of 2011 on National Higher Education.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/33/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia norm dotyczących przyjmowania wnioskodawców ubiegających się o ochronę międzynarodową.
- Dąbrowa, E. (2020). *Sytuacja (edukacyjna) dzieci z doświadczeniem migracyjnym w czasie kryzysu związanego z pandemią COVID-19*. „Kultura i Edukacja" nr 3 (129), s. 59–75.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony.
- Hetzer, K. (2018). *Going to Kindergarten and School in Hungary – A Parent's Guide to the Hungarian Education System*. Budapest: Menedék – Hungarian Association for Migrants.
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2016/C 202/02). Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 7.6.2016.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.
- Langer-Buchwald, J. (2019). *The situation of migrant children in the Hungarian and the Austrian education system: Multilingualism, interculturalism, and integration*. Hungarian Educational Research Journal, 9(3), 434–461.
- Najwyższa Izba Kontroli. (2020). Kształcenie dzieci rodziców powracających do kraju oraz dzieci cudzoziemców. Informacja o wynikach kontroli. https://www.nik.gov.pl/plik/id,22685,vp,25384.pdf (dostęp: 20.05.2021.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 18 grudnia 2020 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2021.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw.

- Rada Unii Europejskiej. (2004). *Wspólne zasady podstawowe dotyczące polityki integracji imigrantów w Unii Europejskiej*. Bruksela, 19 listopada 2004.
- Rzecznik Praw Obywatelskich, Pismo do Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24.04.2020.
- The Asylum Information Database (2021). *Country Report. Access to education – Hungary*. https://asylumineurope.org/reports/country/hungary/reception-conditions/employment-education/access-education/ (dostęp: 28.04.2021.).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe.
- Vyhláška 27/2016 Sb. ze dne 21. ledna 2016 o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.
- Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky.
- Zákon 561/2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).
- Ministerstvo Vnitra České Republiky. (2021). *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České Republiky 2020*. Praha.